

Sociological Reflections on the Funeral of Iran's Martyred President: Sayyid Ebrahim Raisi (Known as "Shahid-e Khedmat")

Gholamreza Tajbakhsh¹

1. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Grand Ayatollah Boroujerdi University, Iran.

Tajbakhsh@abru.ac.ir

Received: 2024/10/25; Accepted: 2024/12/08

Extended Abstract

Introduction and Objectives: The values created in the unique funeral of "martyrs of *Khedmat*" have positive and constructive elements, the protection and preservation of which, and their correct transmission, ensure the prosperity and development of society. Undoubtedly, the unique and historic reaction of the people to the unjust martyrdom of the then President of Iran; Martyr Sayyid Ebrahim Raisi (1960–2024) - who served as the eighth president of Iran from 2021 until his death in a helicopter crash in 2024 - and his companions (Since then they have been called martyrs of *Khedmat*) reflected the lofty values that unify society and deepened the Islamic-Iranian identity and led to greater cohesion and solidarity among the various strata and factions in the country. Therefore, it is necessary for academics to strive to revive this great culture before the people's historical memory forgets it and it takes on the color of antiquity and obsolescence. Ignoring this important issue and the lack of this rich culture can cause irreparable consequences and damage to society. Considering the aforementioned and considering that the funeral and farewell ceremony of Martyr Raisi and his companions was a unique social event, when the nation was facing severe economic problems, and for this reason, some statements about the government were laden with incorrect analyses and interpretations, from the government's social decline to expressions such as the erosion or collapse of the government of martyr Raisi. But the participation of millions of people in the funeral procession showed their indifference to current economic issues and their expression of love and affection for the nation's servants, which led to greater national solidarity. The grand commemoration of the memory and names of martyrs of *Khedmat* is an important sociological subject matter. The main question of the present research was what social reasons led to the formation of such a widespread and massive activism? Regarding the question, the aim of the present research was to study and analyze the widespread participation of different classes of people from a sociological perspective.

Method: The present research method is qualitative and was conducted in June 1403. The scope of the research was the participants in the funeral of the Iran's martyred president, which was the main criterion for inclusion in the study. In

Original Article

order to meet the theoretical saturation criterion in qualitative research, semi-structured interviews were conducted with 21 people. The two main research questions were: 1. Describe your lived experience and reasons for participating in this event? 2. What are the reasons for the magnificent participation of the people in the funeral of Martyr Raisi? The written data obtained in this research were analyzed using thematic analysis, and by extracting the data, basic, organizing, and overarching themes were obtained. Results: Using thematic analysis strategy, the research reached 115 basic themes, 20 organizing themes, and 5 overarching themes. The emergence of basic themes such as *jihadi* management, emotional support for the deprived, spiritually enthusiastic expression, ethics-oriented, maximal and unity-oriented absorption, responsibility, therapeutic action, herald of justice, belief in science, and organizing themes such as *guardianship (Velāyat)*-oriented, ethics-oriented, people-oriented, responsibility-oriented, pragmatic, resistance-oriented, region-oriented, independence-oriented, science-oriented, youth-oriented, and comprehensive themes such as individual character, managerial character, social gratitude, rethinking revolutionary and jihadi identity, was a pure event. In general, the research findings showed that the funeral of martyrs of *Khedmat* took place in a context of social and political interactions in the country, which led to the promotion of social capital, the reproduction of social solidarity, and the continuation of revolutionary and jihadi management.

Discussion and Conclusion: The findings of this study showed that the martyrdom of Raisi and his companions led to the formation of a kind of social and political solidarity in society. This social cohesion and solidarity was based on the widespread and extensive presence of different groups of people from various social and political groups and was, in a way, a renewal of the life of the Islamic Revolution. In fact, Ayatollah Raisi and his companions, with their martyrdom, left a remarkable, powerful, and lasting impact on creating solidarity and social cohesion in the country, and they led to social reconstruction and restoration, as well as strengthening social capital in both intra-group and extra-group dimensions. To analyze the funeral of Martyr Raisi, three versions of Raisi must be examined. One in terms of a real personality, meaning a spiritual and compassionate figure; the second in terms of a legal personality and someone who held the executive (government) and spent a lifetime of struggle and service and who was finally given a magnificent funeral, and third, one who was both mourned, interpreted, and became a national hero. Iranian society needs a local and domestic management style for the country's progress and construction, development in political, social, cultural, and economic dimensions, and influence at the international level. Shahid Raisi's jihadi management style was a new model for future statesmen. If it fades and becomes marginalized, society will surrender and accept foreign models, which may impose costly and difficult consequences on society. This style includes lofty concepts such as sincerity in action, trust, tact and prudence, knowing the enemy, drawing clear horizons, continuous effort and pursuit, being with the people, seeking people's participation, etc., which are very different from existing management concepts.

Acknowledgements: We would like to express our special thanks and appreciation to all those who helped the author in conducting this research.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest in this article.

Keywords: Martyr, Social capital, Values, Sacrifice, Ebrahim Raisi, Jihadi management.

Cite this article: Gholamreza Tajbakhsh. (2024), "Sociological Reflections on the Funeral of Iran's Martyred President: Sayyid Ebrahim Raisi (Known as "Shahid-e Khedmat")", Islamic & Social Sciences, 16(32): 93-106.

تأملاتی جامعه‌شناختی بر تشیع شهید ابراهیم رئیسی

غلامرضا تاج‌بخش^۱۱. دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیت‌الله‌العظمی بروجردی رحمته‌الله، بروجرد، ایران (نویسنده مسئول).Tajbakhsh@abru.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۸

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: ارزش‌های تولید شده در تشیع بی‌نظیر شهدای خدمت‌داری عناصر مثبت و سازنده‌ای هستند که حفاظت و پاسداری از آن و انتقال صحیح آن‌ها تأمین‌کننده سعادت و تکامل جامعه است. بی‌شک واکنش بی‌نظیر و تاریخی مردم به شهادت مظلومانه شهید رئیسی و همراهانش منعکس‌کننده ارزشهای والای وحدت‌بخش باطن جامعه بود و باعث تعمیق بخشیدن به هویت اسلامی-ایرانی و انسجام و همبستگی بیشتر اقشار و جناح‌های مختلف در کشور گردید. از این رو ضرورت دارد پژوهشگران و محققان مراکز علمی همت‌گمارند پیش از آنکه حافظه تاریخی مردم، این فرهنگ عظیم را به فراموشی بسپارد و رنگ قدمت و کهنه‌گی بگیرد، برای احیای آن تلاش نمایند. عدم توجه و فقدان این فرهنگ غنی می‌تواند تبعات و خسارات جبران‌ناپذیری را متوجه جامعه سازد.

باتوجه به مطالب مطروحه و نظر به اینکه آئین تشیع و بدرقه میلیونی شهید رئیسی و همراهان یکی از رخدادهای کم‌نظیر اجتماعی است در زمانی که مشکلات سخت اقتصادی گریبانگیر ملت بوده و به همین دلیل برخی روایت‌ها از دولت مشحون از تحلیل‌ها و تفسیرهای نادرست از احتضار اجتماعی دولت تا تعبیری چون فرسایش یا فروپاشی دولت شهید رئیسی بود اما حضور میلیونی مردم در آئین بدرقه نشان از بی‌تفاوتی آنها به مسائل اقتصادی جاری و ابراز عشق و علاقه به خادمان ملت داشت که این امر منجر به همبستگی بیشتر ملی گردید. بزرگداشت باشکوه یاد و نام شهدای خدمت یک موضوع مهم جامعه‌شناختی است. سوال اصلی تحقیق حاضر این است که چه دلایل اجتماعی به شکل‌گیری کنش‌گری این چنین گسترده و عظیمی انجامید؛ ناظر به سوال، هدف پژوهش حاضر مطالعه و واکاوی مشارکت گسترده طبقات مختلف مردم از منظر جامعه‌شناختی است.

روش: روش پژوهش حاضر کیفی است که در خردادماه ۱۴۰۳ انجام شد. قلمرو تحقیق مشارکت‌کنندگان در تشیع رئیس‌جمهور شهید است که به عنوان معیار اصلی ورود به مطالعه بود. ناظر به معیار اشباع نظری در پژوهش‌های کیفی با ۲۱ نفر مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام گرفت. دو سوال اصلی تحقیق عبارت بودند از:

۱. تجربه زیسته و دلایل شرکت خود در این مراسم را بیان نمایند؟

۲. دلایل مشارکت باشکوه مردم در تشیع شهید رئیسی چیست؟

داده‌های مکتوب بدست آمده در این تحقیق، به روش تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و با استخراج داده‌ها، مضامین پایه‌ای، سازمان‌دهنده و فراگیر بدست آمد.

نتایج: پژوهش با بهره‌گیری از راهبرد تحلیل مضمون به ۱۱۵ مضمون پایه، ۲۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر دست یافت. مضامین پایه نظیر مدیریت جهادی، پناه عاطفی محرومین، بیان شوق انگیز معنوی، اخلاق مدار، جذب حداکثری و وحدت محور، مسئولیت‌پذیری، عمل‌درمانی، منادی حق طلبی، علم‌باوری و مضامین سازمان‌دهنده همچون ولایت محور، اخلاق محور، مردم محور، مسئولیت‌گرا، عمل‌گرا، مقاومت محور، منطقه محور، استقلال‌گرا، علم‌گرا، جوان‌باور و مضامین فراگیر مانند سیره فردی، سیره مدیریتی، سپاسگزاری اجتماعی، بازاندیشی هویت انقلابی

Research Institute of
Hawzah and University

اسلام و علوم اجتماعی

Journal homepage: <http://soci.rihu.ac.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

و جهادی، رخدادی ناب. بطور کلی یافته های تحقیق نشان داد که تشییع شهدای خدمت در بستری از برهم کنش های اجتماعی و سیاسی کشور شکل گرفت که به ارتقای سرمایه اجتماعی، بازتولید همبستگی اجتماعی و استمرار مدیریت انقلابی و جهادی می انجامد.

بحث و نتیجه گیری: یافته های این پژوهش نشان می دهد که شهادت رئیسی و همراهانش به شکل گیری نوعی همبستگی اجتماعی و سیاسی در جامعه انجامید. این انسجام و همبستگی اجتماعی مبتنی بر حضور فراگیر و گسترده قشرهای مختلف مردم از گروه های اجتماعی و سیاسی مختلف بود و به نوعی بازتجدید حیات انقلاب اسلامی بود. در واقع آیت الله رئیسی و همراهانشان با شهادت خود تأثیرات شگرف، نیرومند و پایداری در آفرینش همبستگی و انسجام اجتماعی در کشور برجای گذاشت و سبب بازسازی و ترمیم اجتماعی و نیز تقویت سرمایه اجتماعی در ابعاد درون گروهی و برون گروهی شد.

برای واکاوی تشییع شهید رئیسی، سه رئیسی را باید مورد بررسی قرار داد. یک رئیسی در شخصیت حقیقی به معنای یک شخصیت روحانی و دلسوز؛ رئیسی دوم در شخصیت حقوقی و کسی که قوه مجریه را در اختیار داشت و عمری مجاهدت و خدمت کرد و عاقبت تشییع شد و رئیسی سوم که هم تشییع، هم تفسیر و هم به یک قهرمان ملی تبدیل شد.

جامعه ایران، برای پیشرفت و سازندگی کشور و توسعه در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و تأثیرگذاری در سطح بین المللی، نیازمند سبک مدیریتی بومی و داخلی است. سبک مدیریت جهادی شهید رئیسی یک الگوی جدید برای دولتمردان آتی است که در صورت رنگ باختن و به حاشیه رفتن؛ جامعه تسلیم و پذیرایی الگوهای خارجی خواهد شد که ممکن است پیامدهای پرهزینه و سختی را بر جامعه تحمیل نماید. این سبک در بردارنده مفاهیم والایی مانند اخلاص در عمل، توکل، درایت و تدبیر، دشمن شناسی، ترسیم افق های روشن، تلاش و پیگیری های مستمر، در کنار مردم، مشارکت طلبی مردم و غیره دارد که تفاوت های زیادی با مفاهیم مدیریتی موجود دارد.

تقدیر و تشکر: بدین وسیله از تمامی کسانی که محقق را در انجام این پژوهش یاری رسانده اند، تشکر و قدردانی ویژه مینماییم.

تعارض منافع: در این مقاله هیچ تعارض منافی وجود ندارد.

کلمات کلیدی: شهید، سرمایه اجتماعی، ارزش ها، ایتار، رئیسی، مدیریت جهادی.

استناد: غلامرضا تاجبخش (۱۴۰۳)، «تأملاتی جامعه‌شناختی بر تشییع شهید ابراهیم رئیسی»، مجله اسلام و علوم اجتماعی، ۱۶(۳۲): ۹۳-۱۰۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

جوامع انسانی از مجموعه‌ای به هم پیوسته از ارزش‌ها و هنجارها تشکیل یافته‌اند. ارزش‌ها از مهم‌ترین عناصر فرهنگ یک جامعه به شمار می‌آیند که از طریق نظارت و هدایت آنها، می‌توان جامعه را به تعالی یا زوال کشاند. ارزش به عنوان یک پدیده اجتماعی از زمان تشکیل جوامع اولیه و بدوی تا قرن حاضر، نقشی حیاتی در زندگی اجتماعی ایفا نموده و پایه و اساس بینش و کنشگری انسان را تشکیل می‌دهد. مردم جامعه گفتار و کردار خود را براساس ارزش‌های پذیرفته شده سامان می‌دهند. برخی ارزش‌ها هستند که بنیان اصلی فرهنگ جامعه را شکل می‌دهند و اهمیت آن به گونه‌ای است که هر جامعه‌ای، هویت و حیات سیاسی و اجتماعی خود را در پابندی و احترام به آن و انتقال به نسل‌های آتی می‌داند و برای اعضای آن جامعه قداست و ارزش خاصی دارند.

ایثار و شهادت دو مفهوم ارزشی اصیل و مهم در جامعه ایرانی است که در بین مردم از جایگاهی ویژه برخوردار بوده است و با عظمت و قداست به آنها نگریسته می‌شود. این مفاهیم به دلیل برخورداری از مؤلفه‌هایی چون آزادمنشی، اخلاص و از خودگذشتگی با ساختارهای فرهنگی و ارزشی جامعه پیوند محکمی دارند. بسط و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت برای جامعه افزون بر تأثیرگذاری بر ساختارهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، به همبستگی اجتماعی نیز منجر می‌شود.

فرهنگ ایثار و شهادت میراث گرانبهایی است که در طی دوران و حوادث بسیاری در جامعه ما حفظ شده و اشاعه یافته است. بازسازی و مفهوم‌سازی مجدد این فرهنگ توسط متفکران دینی و اجتماعی معاصر، امری ضروری است (قاسم‌پور و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۱۰۲). شناخت ارزش‌های فرهنگی چون ایثار و شهادت و روش‌های ترویج این فرهنگ در توسعه فرهنگی، نقش مؤثری خواهد داشت. این نقش زمانی مؤثر واقع خواهد شد که زمینه‌ها و شرایط به درستی درک و شناسایی و به درستی از آنها استفاده شود (شاه‌نوروزی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۵۳). فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه ایرانی سرمایه عظیم معنوی و راهبردی است که این فرهنگ با ظرفیت و قدرت ماهوی خود در بقاء و تداوم ارزش‌های یک جامعه نقش حیاتی و برجسته‌ای دارد، ترویج و توسعه این فرهنگ از طریق نهادها و رسانه‌ها در عصر جنگ نرمی که علیه امت اسلامی از جانب غرب صورت گرفته، بسیار مهم است.

ارزش‌های تولیدشده در تشییع بی نظیر شهدای خدمت‌دارای عناصر مثبت و سازنده‌ای هستند که حفاظت و پاسداری از آن و انتقال صحیح آن تأمین‌کننده سعادت و تکامل جامعه است. بی شک واکنش بی نظیر و تاریخی مردم به شهادت مظلومانه شهید رئیسی و همراهانش منعکس‌کننده ارزش‌های والای وحدت‌بخش باطن جامعه بود و باعث تعمیق بخشیدن به هویت اسلامی - ایرانی و انسجام و همبستگی بیشتر اقشار و جناح‌های مختلف در کشور شد. از این رو، ضرورت دارد پژوهشگران مراکز علمی همت گمارند پیش از آنکه حافظه تاریخی مردم، این فرهنگ عظیم را به فراموشی بسپارد و رنگ قدمت و کهنگی بگیرد، برای احیای آن تلاش نمایند. بی توجهی و فقدان این فرهنگ غنی می‌تواند پیامدها و خسارات جبران‌ناپذیری را متوجه جامعه کند.

با توجه به اینکه تحقیقات تجربی، به ویژه از منظر و رویکرد جامعه‌شناختی در این زمینه انجام نشده یا هنوز نتایج آن منتشر نشده است، یافته‌های تحقیقی می‌تواند افزون بر اینکه گام مفید و مؤثری در شناخت و نگرش جامعه ایرانی به فرهنگ ایثار و شهادت و تکریم خادمان ملت محسوب شود، می‌تواند در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی اجتماعی نیز استفاده شود.

با توجه به مطالب پیش گفته و نظر به اینکه آیین تشییع و بدرقه میلیونی شهید رئیسی و همراهان یکی از رخدادهای کم‌نظیر اجتماعی است در زمانی که مشکلات سخت اقتصادی گریبان‌گیر ملت بوده و به همین دلیل برخی روایت‌ها از دولت، مشحون از تحلیل‌ها و تفسیرهای نادرست از احتضار اجتماعی دولت تا تعابیری چون فرسایش یا فروپاشی دولت شهید رئیسی بود؛ اما حضور میلیونی مردم در آیین بدرقه نشان از بی تفاوتی آنها به مسائل اقتصادی جاری و ابراز عشق و علاقه به خادمان ملت داشت که این امر به همبستگی بیشتر ملی منجر شد. بزرگداشت باشکوه یاد و نام شهدای خدمت یک موضوع مهم جامعه‌شناختی است. سؤال اصلی تحقیق حاضر این است که چه دلایل اجتماعی به شکل‌گیری کنش‌گری این چنین گسترده و عظیمی انجامید؟ ناظر به سؤال، هدف پژوهش حاضر مطالعه و واکاوی مشارکت گسترده طبقات مختلف مردم از منظر جامعه‌شناختی است.

۲. مبانی مفهومی پژوهش

در بخش مبانی مفهومی پژوهش ابعاد و جنبه‌های گوناگون نظریات مطرح شده مرتبط با موضوع، طراحی و تدوین شده است. واژه شهید به معنای شاهد، گواه و کشته شده در راه خدا آمده است. شهید از ریشه شهد در لغت عرب با مشتقات متعدد در اصل معنای حاضر بودن در یک محل (نقطه مقابل غایب بودن) است. شهادت به معنای فدا کردن جان خود در راه خدا و مرگ آگاهانه در راه هدفی مقدس است که کنشی آگاهانه و اختیاری بوده است. از سوی دیگر، فرهنگ شهادت شامل مجموعه باورها و اعتقاداتی است که موجب دستیابی انسان به عالی‌ترین و بالاترین درجه کمال، یعنی مرگ آگاهانه در راه خداست (معنوی، ۱۳۷۸، ص ۲۲). براساس دو مفهوم ایشار و شهادت می‌توان گفت: فرهنگ ایشار و شهادت به عنوان راهبردی تعیین کننده برای حفظ هویت و فرهنگ ملی به شمار می‌رود و برای شکل گیری آن به شاخص‌هایی نیاز است که از ارزش‌های اسلامی ریشه می‌گیرند و این ارزش‌ها از سه مبنای توحید، معاد و عدل گرفته می‌شوند (قربانی، ۱۳۹۴، ص ۳۴).

کلیتون فوردال با مطالعه مقایسه‌ای بین مراسم ترحیم برای مردگان و شهدا و ارتباط آن با معنا سازی روابط و فعالیت‌های اجتماعی می‌نویسد: «در امر شهادت، یک فرآیند بزرگداشت جمعی و گروهی با تضادهای اجتماعی فداکارانه از یک سو و هتک حرمت (نیروهای معاند) از سوی دیگر مواجه هست و جامعه با مراسم یادبود و بزرگداشت شهید، به سمت یک کالای بهتر و بالاتر سوق داده می‌شود (۲۰۱۸، ص ۱۴). از این منظر مراسم و گرامیداشت شهادت، فرایندی است که مولد نیروهای اجتماعی بالقوه و نیز بازنمایی آنهاست. از منظر شادسن شهید و بدن وی، شکلی از مصرف نمادین بدن در چارچوب‌های اجتماعی و فرهنگی است. شهدا، منابع فرهنگی ملموسی هستند هنگامی که مردم ممکن است برای تعریف، توضیح یا به هیجان آوردن یک اقدام عملی به یک شیء نمادین احتیاج داشته باشند (دسوسی و همکاران، ۲۰۰۸، ص ۱۰۰).

۳. پیشینه تحقیق

با وجود اهمیت موضوع به منظور نهادینه کردن ارزش‌های ایشار و شهادت، اما ادبیات تجربی چندانی با رویکرد جامعه‌شناسی در مورد آن وجود ندارد. صرفاً پژوهشگر در بررسی ادبیات تجربی تنها به برخی مطالعات انجام شده در ذیل اشاره می‌نماید که به‌طور غیرمستقیم با موضوع مرتبط می‌باشد.

جدول ۱: پیشینه تجربی

نویسندگان، روش استفاده شده	اهداف یا سؤالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
تاج‌بخش (۱۴۰۰)، روش کیفی پدیدارشناسی	هدف واکاوی مؤلفه‌های سبک زندگی شهید قاسم سلیمانی	۵ سبک زندگی فرد محور، اجتماع محور، مدیریت محور، سیاست محور و دین محور شناسایی شد
تاج‌بخش (۱۳۹۹)، روش کیفی پدیدارشناسی	هدف بررسی تأثیرات جامعه‌شناختی واقعه شهادت سردار قاسم سلیمانی بر جوانان	اجتماعی (کسب هویت جهادی، کسب هویت اجتماعی فراملی، تقویت سرمایه اجتماعی)، سیاسی (همگرایی بین‌المللی در مبارزه با تروریسم و استکبارستیزی)، فرهنگی و مذهبی (دانش‌افزایی دفاع مقدس، بصیرت‌افزایی) و روان‌شناختی (الگویابی، هم‌گرایی نسلی).
محمدطاهری (۱۳۹۹)، روش تحلیل مضمون	هدف ارائه الگوی مدیریتی مطلوب برای مدیران عالی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریت شهید قاسم سلیمانی	مبانی اعتقادی، زمینه‌های فردی، مشی‌های سیاسی فرهنگی اقتصادی و سیاسی و زمینه‌های شغلی
دهقانی پوده و پاشایی هولاسو (۱۳۹۹)، روش تحلیل مضمون	هدف تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی	پنج بعد این شهید و الامقام: نظامی، فرماندهی و مدیریتی، فردی و رفتاری، معنوی و ارزشی و عملکردی مشخص شد
پهلوان شریف و کاظمی شورنی (۱۳۹۹)، روش تحلیل مضمون	تبیین الگوی شایستگی مدیران جهادی تمدن‌ساز شهید (مورد مطالعه قاسم سلیمانی)	با بررسی سبک شهید سلیمانی متناسب با ۳ بعد سلوک مدیر جهادی در عرصه‌های شخصی، سازمانی و ملی - فراملی به‌عنوان مضامین فراگیر شناسایی شد.
مقیمی فیروزآباد (۱۳۹۷)، روش تحلیل محتوی	هدف شناسایی اندیشه، عمل و سلوک والای شهیدای مدافع حرم در قالب مضامین سبک زندگی	با تحلیل محتوای ۲۷ وصیت‌نامه شهید در قالب ۴ مؤلفه ولایت‌پذیری با ابعاد نگرش و رفتار ولایی، نیروی محرکه عشق و احساس مسئولیت دینی، ویژگی‌های شخصیتی و فردی و توصیه‌ها با ابعاد عبادی معنوی و سیاسی اجتماعی دسته‌بندی شد.

مهم‌ترین مصادیق سبک زندگی شهدا عبارت‌اند از: بصیرت‌بخشی، عدالت‌طلبی، ساده‌زیستی، مسئولیت و ولایت‌پذیری، استقلال‌گرایی، شهادت‌طلبی، پاسداری از نظام و امر به معروف و نهی از منکر	بررسی ابعاد سبک زندگی جهادگران دفاع مقدس	زارعی (بی‌تا)، روش کتابخانه‌ای
نتایج به‌دست‌آمده از آزمون معناداری تفاوت میانگین اولویت ارزشی نشان از معناداری تفاوت میانگین اولویت‌های ارزشی جامعه کنونی با دوران دفاع مقدس دارد.	بررسی و تشخیص نظام ارزش‌های دفاع مقدس و نیز زمان کنونی	فاطمی و اسلامی فارسانی (۱۳۹۷)، روش توصیفی - تحلیلی
الگوی مدیریتی در چهار بخش اصول مدیریت، جذب، توسعه و نگهداشت منابع انسانی ارائه شده است.	هدف بررسی سیره مدیریتی سردار شهید محمد ابراهیم همت	باقری و همکاران (۱۳۹۵)، روش اسنادی
در این پژوهش به عواملی مانند محیط و پیش‌زمینه‌های مؤثر در مسیر رشد اشخاص، معرفت و خودسازی و فرایند نفوذ اشاره شده است.	هدف طراحی الگوی رهبری معنوی با تأکید بر ویژگی‌های سردار شهید احمد کاظمی	باقری کنی و همکاران (۱۳۹۰)، روش کتابخانه‌ای

۴. جمع‌بندی و نقد پیشینه پژوهش

با توجه به ضرورت پرداختن به واقعه تشیع شهید رئیسی و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه و نقش محوری این فرهنگ در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها، اما همان‌گونه که در بخش پیشینه تجربی پژوهش ذکر شد، مطالعات جامعه‌شناختی مربوط به تشیع شهید رئیسی صورت نگرفته است و مقالات منتشرشده ناظر بر مطالعات ویژگی‌های شهدایی و الای مقام نظیر حاج قاسم سلیمانی، سردار احمد کاظمی و... است. اساساً آنچه که در مطالعات قبلی چشمگیر است، فقدان یک رویکرد جامعه‌شناختی به تشیع شهید رئیسی است که مطالعه علمی کارکردها و پیامدهای آن می‌تواند فرصت‌های بی‌بدیلی را برای نظام حکمرانی کشور پدید آورد.

۵. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر کیفی است که در خردادماه ۱۴۰۳ انجام شد. قلمرو تحقیق مشارکت‌کنندگان در تشیع رئیس‌جمهور شهید است که به‌عنوان معیار اصلی ورود به مطالعه بود. ناظر به معیار اشباع نظری در پژوهش‌های کیفی با ۲۱ نفر مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. دو سؤال اصلی تحقیق عبارت‌اند از:

۱. تجربه زیسته و دلایل شرکت خود در این مراسم را بیان نمایید؟
 ۲. دلایل مشارکت باشکوه مردم در تشیع شهید رئیسی چیست؟
- داده‌های مکتوب به‌دست‌آمده در این تحقیق، به روش تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل شد و با استخراج داده‌ها، مضامین پایه‌ای، سازمان‌دهنده و فراگیر به دست آمد.

۶. یافته‌های پژوهش

در این تحقیق با انجام سه مرحله تحلیل داده که در جدول شماره ۲ نمایش داده می‌شود، ابعاد جامعه‌شناختی تشیع شهید رئیسی بررسی می‌شود.

جدول ۲: مراحل تحلیل داده

عنوان مرحله	شرح اقدامات و فعالیت‌ها
مرحله اول	تحلیل داده‌ها (مضامین پایه)
مرحله دوم	شکل‌گیری مضامین فراگیر از مضمون‌های سازمان‌دهنده و مضمون‌های پایه
مرحله سوم	ترسیم شبکه مضامین

در مرحله اول متن مصاحبه‌ها به‌دقت بررسی و مفاهیم و نکات کلیدی دسته‌بندی و سازمان‌دهی شد و مضمون‌های پایه شناسایی شدند.

جدول ۳: نمونه مفاهیم و نکات کلیدی سازمان‌دهی شده در قالب مضامین پایه

شماره منبع	مفاهیم و نکات کلیدی	مضمون پایه
۱	شهید رئیسی برج عاج‌نشینی و حضور در کاخ ریاست‌جمهوری و نشست و دستور صادر کردن را انتخاب نکرد. کار عظیمی که انجام داد، بیرون آوردن تمام ارکان نظام بوروکراسی جامعه از رخوت و سستی و بی‌خبری و بی‌تفاوتی و حضور در میدان جهاد و خدمت بود.	مدیریت جهادی
۵	سخنرانی‌های شهید رئیسی یک معنویت خاصی داشت. زمانی که ایشان سخنرانی می‌کند از سرتاپای وجودش و سخنرانی‌اش معنویت می‌ریخت. حرکات و رفتارهای تصنعی و ساختگی نبود؛ به همین خاطر مردم به این سید عزیز و اولاد پیغمبر عشق می‌ورزیدند.	بیان شوق انگیز معنوی
۱۴	با وجود شهید رئیسی من روستایی فقیر و بینوا احساس می‌کردم یک پشتیبان قوی دارم. در تمام سفرهای استانی حتماً به مناطق محروم سر می‌زد و این باعث شده بود به او و دولتش پناه ببریم.	پناه عاطفی محرومین
۱۷	در مناظرات انتخابات ریاست‌جمهوری همگان از قاب تلویزیون تماشا کردیم. در برابر دشنام‌ها و تهمت‌هایی که بهش زدند خم به ابرو نیامد و مقابله به مثل نکرد و کلمه‌ای خارج از ادب و نزاکت به زبان جاری نکرد.	اخلاق‌مدار
۲۱	بعد از پیروزی در انتخابات به رقابای انتخاباتی پست و منصب داد. دست یاری به سوی آنها دراز کرد. به تمام معنا افراد جامعه را با تمام سلاقی و نگرش‌ها قبول داشت و در عرصه سیاسی و مدیریتی اهل دسته‌بندی نبود.	جذب حداکثری و وحدت‌محور
۹	شهید رئیسی به معنای واقعی کلمه و نه شعاری و تعارف، دغدغه مردم به‌ویژه محرومین را داشت. دل‌پایس و عاشق همه مردم بود. مردی خستگی‌ناپذیر بود و خدمت به مردم را در جهت رضایت خدا می‌دانست.	باور قلبی خدمت به مردم
۱۱	شهید رئیسی پیوسته در جمع مدیران و مسئولان بر این نکته تأکید می‌نمود که مردم ولی‌نعمتان انقلاب هستند و ما مدیون و وامدار این مردم نجیب و صبور هستیم و خدمت به آنان بایستی یک افتخار بزرگ دانست و به‌ویژه در سختی‌ها و مشکلات نظیر سیل و زلزله به‌طور خاص و ویژه به یاری آنها شتافت.	مسئولیت‌پذیری
۷	رئیس‌جمهور وقتی قول و وعده‌ای به مردم می‌داد، پیگیری مستمر می‌کرد تا آن مشکل حل شود. نظیر احیای کارخانه‌های تعطیل‌شده و خیلی چیزهای دیگر	عمل‌درمانی
۱۵	نگرش شهید رئیسی در امر توسعه کشور بیشتر متوجه به پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل موجود داخلی بود. به عبارتی به توسعه درون‌زا اعتقاد و باور قلبی داشت و اعتقادی به وجود بن‌بست در کشور نداشت.	خوداتکایی
۱۰	در بسیاری از بحران‌ها و مسائل موجود در میدان عمل حضور داشت و با مردم همراهی می‌کرد. مثل حک شدن سیستم جایگاه‌های سوخت و حضور میدانی ایشان در برخی جایگاه‌ها، حضور در جمع سیل‌زده‌گان و زلزله‌زده‌گان و... که همه اینها باعث اعتماد بیشتر مردم به ایشان و مسئولان شد.	اعتمادزایی ملی
۱۶	زمانی که خبر سانحه برای بالگرد رئیس‌جمهور در صداوسیما اطلاع‌رسانی شد، بسیاری از تارنماهای خبری مانند العربیه (عربی)، بی‌بی‌سی (انگلیسی)، سی‌ان‌ان (انگلیسی)، پرس تی‌وی (انگلیسی) و... اخبار مربوط به آن و به‌ویژه برخی از آنها پخش زنده مراسم تشییع را نمایش دادند که اینها نشان‌دهنده اهمیت خبری این حادثه دارد.	نفوذ فراملی
۱۹	به‌نظرم یکی از ویژگی‌های مثبت شهید رئیسی و شهید حسین امیرعبداله‌یان این بود که تا آخرین لحظه حیات پربرکتشان در کنار مردم مظلوم غزه بودند. کار بزرگی که اینها انجام دادند، استکبارستیزی و احیای روح آزادی‌بخشی در کل جهان و عدم سازش با دشمن بود.	منادی حق‌طلبی
۳	ملاک مسئولیت‌ها برای انتخاب مدیران را شجاعت، قدرت اداره بحران و داشتن روحیه جهادی قرار می‌داد.	شایسته‌سالاری
۶	به توسعه علمی کشور و فتح قله‌های دانش خیلی تأکید داشت و نگاه ویژه‌ای به استادان و معلمان داشت که با کارشان نیروی انسانی توانمند و کارآزموده برای جامعه تربیت می‌کنند. حضور من در این مراسم قدردانی از یک شخصیتی است که به علم و عالم بهاء داد.	علم‌باوری
۲	یکی از دلایل مهم چنین تشییع بی‌نظیری شیوه شهادت شهید رئیسی است. به‌نظرم اگر شهید رئیسی مثلاً در اثر بیماری از دنیا می‌رفت، احتمالاً چنین تشییعی برایش برگزار نمی‌شد. کیفیت و شیوه شهادت رئیسی و همراهان تأثیر زیادی در این استقبال باشکوه داشت. البته کار خداست که قلب‌ها را منقلب نمود. از میدان انقلاب تا میدان آزادی مملو از جمعیت با نگرش‌های مختلف بود.	کیفیت و شیوه شهادت
۴	من فکر می‌کنم مردم یک برداشت واحد از خدمات شهید رئیسی داشتند. از بدو انقلاب تا لحظه شهادت با مردم بود و بی‌ریا و مخلصانه برایشان کار کرد و خود را نه یک رئیس‌جمهور بلکه خادم مردم می‌دانست.	خدمت‌بی‌منت
۱۳	دشمنان این نظام فکر می‌کنند مردم با این مشکلات اقتصادی پیش‌آمده از نظام خسته‌اند؛ اما حضور امثال من در این مراسم اتمام حجت و تو دهنی به آنهاست و بهشان بگویم که مردم پای این نظام و انقلاب ایستاده‌اند.	انسجام سیاسی
۸	در زمانه دورویی‌ها و دروغ‌پراکنی‌ها اما شهید رئیسی به‌مثابه یک الگو و انسان واقعی و با صداقت و راستگویی یک نماد و الگوی بازگشت به هویت اصیل انسانی بود. حضور من در این مراسم یک بازهویت از خود است.	هویت‌طلبی

۷. شناسه‌گذاری تفسیری و جمع‌بندی از مضامین

با بررسی و تحلیل و مرور مضامین پایه و طبقه‌بندی آنها، مضامین سازنده مشخص شد. در مرحله بعد با تحلیل و مرور آنها، مضامین فراگیر مشخص شد که به‌صورت خلاصه در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود.

جدول شماره ۴: شکل‌گیری مضامین فراگیر از مضمون‌های سازمان‌دهنده و مضمون‌های پایه

مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
عشق و علاقه به ولایت، بصیرت به فرمان ولی فقیه، پابندی به خط امام و رهبری	ولایت‌محور	سیره فردی
توجه و اجرای امر رهبری، استمرار در خط ولایت، سربازی امام زمان(عج)، بسترسازی جهت تحقق ظهور	اخلاق‌محور	
تکبرگریزی، اخلاص در عمل، تواضع و فروتنی، پرهیز از غرور، متخلق به ارزش‌های الهی، صداقت	خدامحور	
خداپاور و خداترس، اعتقاد به امدادهای الهی و ائمه اطهار	مردم‌محور	
ساده‌زیستی، مردم‌دوستی، از جنس مردم بودن، خیرخواهی، حس مسئولیت نسبت به مردم، کنار مردم بودن در بحران		سیره مدیریتی
برخورد محبت‌آمیز، ارتباط صمیمی با همکاران در دولت، ترسیم خط‌مشی‌ها و مشخص نمودن افق‌ها، هدایت‌گری	مدیرپرور	
بهاء دادن به جوانان انقلابی، توجه به نظرات و دیدگاه‌های جوانان	جوان‌باور	
خستگی‌ناپذیری، کار و فعالیت زیاد، پشتکار فراوان، مبارزه با فساد و رانت‌پروری	مسئولیت‌گرا	
سرعت عمل در کارها، عمل به وعده‌های خود، اعتقاد نداشتن به وجود بن‌بست	عمل‌گرا	
پرهیز از حواشی، فراجنبانی بودن و فراجنبانی عمل نمودن	جامع‌نگر	
نظارت‌های مداوم میدانی، برحذر بودن از تشریفات اداری و رسمی، پیشگامی در همه عرصه‌ها، مرد میدان	میدان‌محور	
سفرهای متعدد خارجی، انعقاد پیمان‌های مهم بین‌المللی، عضویت در مجامع مهم بین‌المللی، حضور سران و نمایندگان کشورها در مراسم تشییع و....	نفوذمحور	
همدردی با مردم غزه، سرسختی و مقاومت با دشمنان (اسرائیل، آمریکا و...)، دشمن‌شناسی، حمایت و پشتیبانی از حوزه‌های مقاومت منطقه	مقاومت‌محور	
برقراری ارتباط و تعاملات حسنه با کشورهای همسایه	منطقه‌محور	
قدرشناسی دولت از دانشجویان و نخبگان علمی، نواندیشی علمی، اهتمام جدی به پژوهش و ساماندهی امور علمی کشور	علم‌گرا	سپاسگزاری اجتماعی
اهتمام به استقلال کشور در همه حوزه‌ها	استقلال‌گرا	
تقدس مقام شهید در جامعه ایران	بزرگداشت یک امر مقدس	
اهمیت گرامیداشت مقام شهید	فرهنگی	
زحمات و تلاش‌های شهید رئیسی در طول انقلاب اسلامی به‌ویژه در دوره کمتر از سه سال ریاست جمهوری	قدردانی خدمت	بازاندیشی هویت انقلابی و جهادی
احساس دین به خادمان واقعی ملت		
انتقال پیام به دشمنان نظام	هویت‌سازی بین‌المللی	
افزایش اقتدار نظام جمهوری اسلامی		
زنده نگه‌داشتن نام ایران		هویت ملی
مسئولیت شرعی و دینی		
هویت انسانی		رخدادی ناب
شهادت در حال خدمت رسانی، مکان شهادت، شهادت به شکل اتفاقی و ناگهانی	کیفیت و شیوه شهادت	

در مرحله سوم با توجه به شناسه‌گذاری صورت‌گرفته، شکل ذیل از مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر حاصل می‌شود:

شکل ۱. ابعاد و مؤلفه‌های جامعه‌شناختی در تشییع شهید ابراهیم رئیسی

۸. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد شهادت رئیسی و همراهانش به شکل‌گیری نوعی همبستگی اجتماعی و سیاسی در جامعه انجامید. این انسجام و همبستگی اجتماعی مبتنی بر حضور فراگیر و گسترده قشرهای مختلف مردم از گروه‌های اجتماعی و سیاسی مختلف بود و به نوعی بازتجدید حیات انقلاب اسلامی بود. درواقع، آیت‌الله رئیسی و همراهانشان با شهادت خود تأثیرات شگرف، نیرومند و پایداری در آفرینش همبستگی و انسجام اجتماعی در کشور برجای گذاشتند و سبب بازسازی و ترمیم اجتماعی و نیز تقویت سرمایه اجتماعی در ابعاد درون‌گروهی و برون‌گروهی شدند.

برای شناسایی ابعاد جامعه‌شناختی تشییع شهید رئیسی، این پژوهش با مصاحبه با ۲۱ نفر از افراد شرکت‌کننده در مراسم تشییع و با بهره‌گیری از راهبرد تحلیل مضمون به ۱۱۵ مضمون پایه، ۲۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر دست یافته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مضامین سازمان‌دهنده شامل بزرگداشت یک امر مقدس فرهنگی، قدردانی خدمت، هویت‌سازی بین‌المللی، هویت ملی، کیفیت و شیوه شهادت، ولایت‌محور، اخلاق‌محور، خدام‌محور، مردم‌محور، مدیر‌پرور، جوان‌باور، مسئولیت‌گرا، عمل‌گرا، جامع‌نگر، میدان‌محور، مقاومت‌محور، منطقه‌محور، نفوذ‌محور، علم‌ودانایی‌محور بوده و در نهایت الگویی متناسب با ۵ بعد سیره فردی، سیره مدیریتی، قدرشناسی اجتماعی، رخدادی ناب و بازاندیشی هویت انقلابی و جهادی به‌عنوان مضمون‌های فراگیر ارائه شده است.

قدرت و نفوذ اجتماعی شهید رئیسی الهی است که خود را در برابر پروردگار عالم بنده‌ای حقیر و ناچیز و سربازی مخلص برای ولایت و خادمی برای مردم کشور ببیند. به‌دلیل همین جهان‌بینی توحیدی و تلاش در کسب رضایت الهی آن‌گونه‌که خداوند در قرآن وعده داده است: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا؛ افرادی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، به‌زودی رحمان برای آنان محبتی در دل‌ها قرار می‌دهد، او را محبوب دل‌ها ساخته است». این وعده خداوند در مورد شهید رئیسی تحقق پیدا نمود.

برای واکاوی تشییع شهید رئیسی، سه رئیسی را باید بررسی کرد: یک رئیسی در شخصیت حقیقی به معنای یک شخصیت روحانی و دلسوز؛ رئیسی دوم در شخصیت حقوقی و کسی که قوه مجریه را در اختیار داشت و عمری مجاهدت و خدمت کرد و عاقبت تشییع شد و رئیسی سوم که هم تشییع، هم تفسیر و هم به یک قهرمان ملی تبدیل شد. شهید رئیسی نمونه‌ای برجسته از الگوی مدیریت جهادی بود.

سبک مدیریتی این شهید توانست الگوی تازه‌ای از مدیریت را در کشور ایجاد نماید که برخاسته از ارزش‌های اسلامی و ملی است. سبک مدیریت جهادی شهید با شاخص‌های مانند نگرش والای توحیدی، تکلیف‌گرایی، اعتماد و اتکا به مدیران مؤمن و انقلابی به‌ویژه مدیران جوان از برنامه‌ریزی و طراحی و اتخاذ تصمیم گرفته تا اجرا و بازخوردگیری، التزام عملی به ولایت امر، برخورداری از سعه‌صدر و داشتن روحیه ایثار و ازخودگذشتگی شناخته و معرفی می‌شود که در صورت استمرار این سبک مدیریتی در عرصه حکمرانی کشور، آثار و پیامدهای مطلوبی به‌همراه خواهد داشت و کشور را از بن‌بست‌های احتمالی یا خودخواسته رها می‌کند و تحولات مثبتی را در فضای حکمرانی کشور رقم می‌زند.

جامعه ایران، برای پیشرفت و سازندگی کشور و توسعه در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و تأثیرگذاری در سطح بین‌المللی، نیازمند سبک مدیریتی بومی و داخلی است. سبک مدیریت جهادی شهید رئیسی یک الگوی جدید برای دولتمردان آتی است که در صورت رنگ باختن و به حاشیه رفتن، جامعه تسلیم و پذیرای الگوهای خارجی خواهد شد که ممکن است پیامدهای پرهزینه و سختی را بر جامعه تحمیل نماید. این سبک دربردارنده مفاهیم والایی مانند اخلاص در عمل، توکل، درایت و تدبیر، دشمن‌شناسی، ترسیم افق‌های روشن، تلاش و پیگیری‌های مستمر، در کنار مردم، مشارکت‌طلبی مردم و غیره دارد که تفاوت‌های زیادی با مفاهیم مدیریتی موجود دارد.

همان‌گونه که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب می‌فرماید: تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است و مقابله با آن را، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌دانند. ازاین‌رو، گام دوم انقلاب دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی خواهد بود و فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی را رقم خواهد زد. در این میان شناسایی و توجه به عنصر سازنده سبک زندگی ایرانی - اسلامی شهدای والامقام نظیر شهید رئیسی و معرفی سلوک فردی و مدیریتی شهدای خدمت به جامعه نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و منسجم دارد تا اندیشه‌ها، ارزش‌ها، نمادهای فکری و انگیزشی آنها بازتعریف و بازنمایی شود و بتوان افرادی را با همین سیاق پروراند و تحویل جامعه داد.

منابع

۱. باقری کنی، مصباح‌الهدی و حسن سعدآبادی (۱۳۹۰). «طراحی الگوی رهبری معنوی بر اساس ارزش‌های اسلامی: پژوهشی مبتنی بر راهبرد داده‌بنیاد با تأکید بر ویژگی‌های فرمانده شهید سرلشکر پاسدار احمد کاظمی». اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)، ۵۷-۱۲۲: (۲)۵.
<https://dori.net/dor/20.1001.1.23830891.1390.5.2.3.0>
۲. باقری، مسلم و پریسا مرادی (۱۳۹۵). «طراحی الگوی مدیریت منابع انسانی فرماندهان دفاع مقدس (مطالعه موردی: سیره شهید محمد ابراهیم همت)». مطالعات راهبردی بسیج، ۱۹ (۷۱): ۱۰-۳۶.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735501.1395.19.71.4.1>
۳. پهلوان شریف، محمد امین و محمد حسین کاظمی (۱۳۹۹). «تبیین الگوی شایستگی مدیران جهادی تمدن‌ساز (مورد مطالعه: شهید قاسم سلیمانی)». مدیریت اسلامی ۲۸ (۴): ۱۴۱-۱۶۸.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516980.1399.28.4.6.7>
۴. تاج‌بخش، غلامرضا (۱۳۹۹). «تحلیل کیفی تأثیرات جامعه‌شناختی شهادت اسطوره مقاومت بر جوانان». معرفت فرهنگی اجتماعی ۱۱ (۲): ۶۱-۷۸.
<https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/en/node/416>
۵. تاج‌بخش، غلامرضا (۱۴۰۰). «واکاوی مؤلفه‌های سبک زندگی شهید قاسم سلیمانی». مطالعات دفاع مقدس ۷ (۱): ۱۳۷-۱۵۸.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25883674.1400.7.1.6.2>
۶. شاه‌نوروزی، مهدی؛ اسماعیلی، رضا؛ پرستگاری، سهیلا و جواد امام جمعه زاده (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت». مدیریت فرهنگی ۱۱ (۳۶): ۵۳-۶۹.
۷. دهقانی پوده، حسین و امین پاشایی هولاسو (۱۳۹۹). «تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی». مدیریت اسلامی ۲۸ (۲): ۲۱-۳۵.
<https://www.sid.ir/paper/199596/fa>
۸. رشید، غلامعلی و امین پاشایی هولاسو (۱۳۹۱). «ارائه مدلی مبتنی بر مدیریت دانش جهت ترویج فرهنگ دفاع مقدس». پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی ۲ (۶): ۲۰۳-۲۳۳.
<https://www.sid.ir/paper/235509/fa>
۹. زارعی، حمیدرضا (بی‌تا). مصادیق سبک زندگی رزمندگان و شهدای دفاع مقدس. تهران: اداره پژوهش‌های سیاسی صداوسیما.
۱۰. فاطمی، داوود و عباس اسلامی فارسانی (۱۳۹۷). «بررسی و تشخیص نظام ارزشی دفاع مقدس و زمان کنونی». مطالعات دفاع مقدس، ۴ (۲): ۱۱۳-۱۵۰.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25883674.1397.4.2.5.2>
۱۱. قربانی، سعید (۱۳۹۴). «آسیب‌های پیش‌روی فرهنگ ایثار و شهادت و راهکارهای صیانت از آنها از منظر مقام معظم رهبری». مهندسی فرهنگی ۱۰ (۵): ۳۰-۴۹.
۱۲. قاسم‌پور، حامد، خلیلی، کرم و مجتبی یاسینی‌فرد (۱۳۹۸). «اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروندی سازمانی: تبیین نقش میانجی سرمایه اجتماعی». مطالعات منابع انسانی ۹ (۳): ۱۰۱-۱۲۴.
<http://ensani.ir/fa/article/download/366023>
https://www.jhrs.ir/article_102834 10.22034/JHRS.2019.102834

۱۳. مقیمی فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۷). «مؤلفه‌های سبک زندگی شهدای حرم». جامعه‌شناسی سبک زندگی ۳(۹): ۱۵۷-۱۸۷.
https://sls.tabrizu.ac.ir/article_8582.html
۱۴. محمد ظاهری، محمد. (۱۳۹۹). «ارائه الگوی مدیریتی در تراز انقلاب برای مدیران عالی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریتی شهید سپهبد قاسم سلیمانی». مدیریت اسلامی ۲۸(۱): ۲۱-۴۶.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516980.1399.28.1.2.7>
۱۵. دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور (۱۳۹۸). تبیین مؤلفه‌های مکتب شهید سردار قاسم سلیمانی. تهران.
۱۶. نوذری، حسینعلی (۱۳۸۵). «نگاهی تحلیلی به روند تحول مفهوم هویت در قالب‌های سه‌گانه هویت سنتی، مدرن و پست‌مدرن». مطالعات ملی ۷(۲): ۱۲۷-۱۴۸.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1385.7.26.6.7>
17. Fordahl, C. (2018). Sovereignty and Martyrdom: A Sociological Sketch. *Journal of Historical Sociology*, 31(3), 297-313.
18. DeSoucey, M., et al. (2008). Memory and sacrifice: An embodied theory of martyrdom. *Cultural Sociology*, 2(1), 99-121.
19. Bagheri Kani, Mesbah-ul-Hadi, & Saadabadi, Hassan. (2011). Designing a Spiritual Leadership Model Based on Islamic Values: A Research Based on Data-Based Strategy with Emphasis on the Characteristics of the Commander of the Revolutionary Guards, Major General Ahmad Kazemi. *Strategic Management Thought (Management Thought)*, 5(2), 57-122. [In Persian]
https://smt.isu.ac.ir/article_161.html
20. Bagheri, Moslem, & Moradi, Parisa (2016). Designing a Human Resources Management Model for the Commanders of the Sacred Defense (Case Study: Biography of Martyr Mohammad Ebrahim Hemmat), *Strategic Studies of the Basij*, 19(71), 10-36. [In Persian].
https://www.bsqrq.ir/article_80437.html
21. Dehghani-Poodeh, Hossein, & Pashaei-Holaso, Amin. (2010). Developing the Command Model of Martyr Qasem Soleimani. *Islamic Management*, 28(2), -.21-35. [In Persian].
https://im.ihu.ac.ir/article_205410.html
22. DeSoucey, M., et al. (2008). Memory and sacrifice: An embodied theory of martyrdom. *Cultural Sociology*, 2(1), 99-121.
23. Fatemi, Davoud, and Eslami Farsani, Abbas (2018). Investigation and identification of the value system of the Sacred Defense and the present time. *Sacred Defense Studies*, 4(2), 113-150. [In Persian].
https://hds.sndu.ac.ir/article_405.html
24. Fordahl, C. (2018). Sovereignty and Martyrdom: A Sociological Sketch. *Journal of Historical Sociology*, 31(3), 297-313.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/johs.12167>
25. Ghorbani, Saeed (2015). The harms facing the culture of sacrifice and martyrdom and the strategies to protect them from the perspective of the Supreme Leader. *Cultural Engineering*, 10(5), 30-49. [In Persian].
<https://ensani.ir/fa/article/366023/>
26. Ghasempour, Hamed, Khalili, Karam, and Yasinfard, Mojtaba (2019). The effects of the culture of sacrifice and martyrdom on organizational citizenship behavior: Explaining the mediating role of social capital. *Human Resources Studies*, 9(3), 101- 124. [In Persian].
https://www.jhrs.ir/article_102834.html

27. Moghimi Firouzabad, Masoumeh (2018). Components of the lifestyle of the martyrs of the shrine. *Sociology of Lifestyle*, 3(9), 157-187. [In Persian].
https://sls.tabrizu.ac.ir/article_8582.html
28. Mohammad Zaheri, Mohammad. (2019). Presenting a management model at the level of revolution for senior managers of the Islamic Republic of Iran based on the management style of martyr Lieutenant General Qasem Soleimani. *Islamic Management*, 28(1), 21-46. [In Persian].
https://im.ihu.ac.ir/article_205138.html
29. Pahlevan Sharif, Mohammad Amin, & Kazemi, Mohammad Hossein. (2016). Explaining the competency model of civilization-building jihadi managers (case study: Martyr Qasem Soleimani). *Islamic Management*, 28(4), 141-168. [In Persian].
https://im.ihu.ac.ir/article_205888.html
30. Nozari, Hossein-Ali (2006). An analytical look at the evolution of the concept of identity in the three forms of traditional, modern, and postmodern identity, *National Studies*, 7(2), 127-148. [In Persian].
https://www.rjnsq.ir/article_100967.html
31. Rashid, Gholamali, and Pashaei Holasu, Amin (2012). Presenting a model based on knowledge management for promoting the culture of sacred defense. *Islamic Revolution Cultural Protection*, 2(6), 203-233. [In Persian].
<https://www.sid.ir/paper/235509/fa>
32. Shah Norouzi, Mehdi, Esmaeili, Reza, Parastgari, Soheila, and Imam Jumezadeh, Javad (2017). Factors affecting the effectiveness of methods for promoting the culture of sacrifice and martyrdom, *Cultural Management*, 11(36), 53-69. [In Persian].
<https://ensani.ir/fa/article/543088/>
33. Secretariat of the National Council for Public Culture (2019). Explaining the Components of the School of Martyr General Qasem Soleimani. Tehran. [In Persian]
34. Tajbakhsh, Gholamreza (2019). Qualitative analysis of the sociological effects of the martyrdom of the resistance myth on youth, *Cultural and Social Knowledge*, 11(2), 61-78. [In Persian].
<https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/en/node/416>
35. Tajbakhsh, Gholamreza (2019). Analysis of the components of the lifestyle of Martyr Qassem Soleimani, *Sacred Defense Studies*, 7(1), 137-158. [In Persian].
https://hds.sndu.ac.ir/article_1362.html
36. Zarei, Hamid Reza. Examples of the lifestyle of warriors and martyrs of the Sacred Defense, Tehran: Political Research Department of the Iranian Broadcasting Corporation. [In Persian]